

Eesti Keskkonnaühenduste Koda

Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile

Teie: 11.10.2023 nr 14-1/1058

Meie: 10.11.2023 nr 1-5/23/5987

Eesti Keskkonnaühenduste Koja seisukoht üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ lähteseisukohtade ja mõjude hindamise programmi kohta

Täname võimaluse eest kommenteerida üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ lähteseisukohti ja mõjude hindamise programmi. Tunnustame tegijaid ning planeeringu koostamise korraldajaid hea eeltöö eest. Positiivsena väärrib välja toomist selgelt sõnastatud plaan seada paika riikliku vaate prioriteetidid maakasutuses, toetame omalt poolt sellise selguse loomist.

Eesti Keskkonnaühenduste Koja (EKO) hinnangul jääb lähteseisukohtades ja mõjude hindamise programmis (edaspidi LS) praegu siiski liialt varju elurikkuse hoidmise teema. See küll kajastub sõnastuslikult ja tunnetuslikult erinevate teiste teemade all - nii kestliku maa- ja ruumikasutuse, kliima, väärtuslike maastike kui rohe- ja sinivõrgustiku käsitlustes, kuid arvestades loodusliku keskkonna ja mitmekesisuse kasvavat olulisust seoses kliimamuutuse puhverdamisega, vajab see meie hinnangul praegusest jõulisemat esile toomist. ÜRO juures tegutsev valitsustevaheline kliimamuutuste töörühm (IPCC) on oma [2023. a. koondraportis](#) välja toonud, et looduskaitse, maa-alade senisest loodushoidlikum majandamine ning metsade ja teiste ökosüsteemide taastamine pakuvad suurimat majanduslikku potentsiaali kliimamuutuse puhverdamisel ja pidurdamisel, sealhulgas tekib kohene kasu süsinikurikaste koosluste (märgalad jt turvasmuldadel asuvad alad, metsad) säilitamisel. IPCC raportite koostamisse panustavad tuhanded teadlased, see on koond parimast kaasaegsest teaduslikust teadmistest. Raport toob välja, et elurikkuse ja ökosüsteemiteenuste säilimiseks on vaja võtta kaitse alla 30-50 % maa- ja veealadest kogu Maal, hõlmates ka looduslähedases seisus alad. Raporti koostajad on eelnimetatud meetmete andnud hinnangu „kõrge usaldusväärsusega“ (*high confidence*). Seega on elurikkuse hoidmine ja taastamine kõige olulisem maakasutuslik meede kliimamuutusega toime tulekul ja selle pidurdamisel. **Leiame, et elurikkuse ja looduslähedaste ökosüsteemide see roll vajab üleriigilises planeeringus selget esile toomist ja arvestamist ning teeme ettepaneku LS vastavalt täiendada.**

Järgnevalt esitame detailsemad kommentaarid ja ettepanekud, lähtuvalt konkreetsetest peatükkidest ja sõnastustest LS-s.

1) lk 11 *Asustuse planeerimisel käsitletakse tasakaalustatult ehitatud keskkonda ja looduskeskkonda, arvestades keskkonnast ning asukohast tulenevaid asjaolusid.* - Eelnevalt viidatud IPCC raporti soovitustest tulenevalt leiame, et Eesti üleriigiline planeering peaks lähtuma seisukohast, et praeguse inimühiskonna toimivuse säilimiseks on vajalik seada looduskeskkonna säilimine ja heaolu prioriteediks. Ehitatud keskkond peab mahtuma looduskeskkonna poolt seatavatesse piiridesse, selleks et kliimamuutus saaks leevendatud ja sellest tulenevad mõjud puhverdatud kõige paremal, loomulikumal ja rahaliselt otstarbekamal moel. **Teeme ettepaneku LS vastavalt täiendada.**

2) lk 11: *Üleriigiline planeering soodustab varem kasutuses olnud või alakasutatud alade otstarbekamat kasutamist.* - **Siin peaks tulema selgelt välja, et seni minimaalse inimõjuga alad ei kuulu alakasutatud alade hulka, teeme ettepaneku sõnastust täiendada.** Alakasutatud inimese poolt tähendab sageli vägagi tõhusat kasutatust elurikkuse mõttes. Mujalt LS käsitlesest saab järeldada, et nii seda sõnastust ongi mõeldud, kuid siin lauses kulub täpsustus ära mitmetimõistetavuse vältimiseks.

3) lk12: *Üleriigilise planeeringu aluspõhimõtte on, et ruum on väärtus, mida tuleb hoida ja mõistlikult kasutada. Eesti hõredast asustusest hoolimata on ka meil piiranguteta ruumi vähe ja paljudes valdkondades (nt väärtuslikud põllumajandusmaad ja taastuvenergeetika arendamine), esineb nn ruumikonkurents soov kasutada sama ruumi erinevateks otstarveteks. Planeeringulahenduse väljatöötamisel tuleb otsida võimalusi ruumi sünergiliseks kooskasutuseks, - Kiidame mõtet otsida võimalusi ruumi sünergiliseks kooskasutuseks ning teeme ettepaneku seada selliste lahenduste leidmine planeeringus selgeks prioriteediks ja sõnastust vastavalt täiendada.* Rõhutame, et kooskasutus saab ja peab eelkõige tähendama looduse hüvede lisandumist ja/või toimida lubamist inimkasutusega aladel, mitte vastupidi. Maakasutust peab suunama taastava ökoloogia pakutud võimaluste ärakasutamise suunas ning hoolduspraktikad toetama elurikkuse naasmist/suurenemist.

4) lk 12: *Euroopa kliimaseadusega on Euroopa Liit seadnud kõrged eesmärgid: vähendada süsihappegaasi heitkoguseid 2030. aastaks vähemalt 45% võrreldes 1990. aasta tasemega ja saavutada kliimaneutraalsus 2050. aastaks.* - **Asjakohane oleks viidata ikka praegusele "Eesmärk 55" eesmärgile vähendada 2030. aastaks kasvuhoonegaaside (KHG) netoheidet -55% võrreldes 1990. aastaga, teeme ettepaneku LS täiendada.** (Ebaselge, kust see 45% üldse pärineb, sest enne 55% kokku leppimist oli eesmärgiks 40%). Samuti on siia lisatud viide nr 4, mida pole kuskil näha (aga viide 5 on järgmisel lehel).

5) lk 28: *Maaliste piirkondade mõeldakse üleriigilises planeeringus hajakülased, hõreda asustusega alasid.* - See sõnastus jätab mitmed külatüübid välja, kas nii ongi mõeldud? Nt ridaküla, tänavküla, sumbküla jmt.

6) lk 34: *kasvuhoonegaaside heite vähendamiseks on suurenenud vajadus alternatiivsete elektritootmisviiside järele (tuule-, päikese- või tuumaenergia) ... Tuumajaama arendamise otstarbekuse otsustab Vabariigi Valitsus eeldatavalt 2024. a alguses. ... Üleriigilises planeeringus käsitlemist vajavad ülesanded: 4) Tuumajaama arendamise positiivse otsuse korral jaamale kui riikliku tähtsusega taristuobjektile ruumilise arengu põhimõtete määramine.* - Märgime, et tuumajaama teema käsitlemisel tuleb samaaegselt kindlasti käsitleda ka kasutatud tuumkütuse lõppladestamise põhimõtteid, sh ruumilisi suuniseid ja võimalusi. Ainult jaamaga tegelemine on poolik lahendus. Juhime tähelepanu, et vastavalt riigi seisukohale ei ole tuumajaama asukohta võimalik riigi poolt kinnitada enne, kui seda on teinud pädev tuumaregulaator.

7) lk 34: *Juhitamatu taastuvenergeetika kasutuselevõtt eeldab salvestusvõimaluste loomist, juhitavate tootmisvõimsuste olemasolu ja rahvusvahelisi ühendusi.* - **Palume lisada lahenduste nimekirjale tarbimise juhtimise.**

8) lk 35: *5) Vajadusel kehtivates mereala planeeringutes seatud merealal toimuva energia tootmise ja transpordi ruumiliste suuniste ja tingimuste täpsustamine (sh täiendavalt kaaluda*

laineenergia kasutuselevõttu, avamerevõrku põhjanaabritega). - Märgime ära, et üleriigilise mereplaneeringuga kavandatud tuuleenergia arendamise alad on piisavalt suured, et Eesti energiatarve rahuldada. Seega oleme seisukohal, et täiendavate alade määramine ei ole otseselt vajalik. Kui üleriigiline planeering siiski puudutab mereplaneeringust välja jäänud Hiiumaa ümbruse alasid, on seal kohane näha ette, analoogiliselt üleriigilise mereplaneeringu kõige läänepoolsemale alale, innovatsiooniala ujuvundamentidel tuulikutele/tuuleparkidele rannikust eemal.

9) lk 35: *Gaasivõrgustiku arengut mõjutavad kliimaeesmärgid, eesmärk on muuta kliimaneutraalseks ka gaasitorustikus transporditavad kütused. Rohegaase nähakse osana taastuvenergia ringlussüsteemist, energia ülekandmisel, salvestamisel ja muundamisel gaasist elektriks ja vastupidi.* - **Palume täpsustada, mida on mõeldud rohegaaside all ning esitada konkreetseid säästlikkuse kriteeriumid, mille alusel liigitamine on tehtud.**

10) lk 36: *Kui jäätmete teke on võimatu, tuleb toetada toodete korduskasutust ja jäätmete korduskasutuseks ettevalmistamist või muul viisil taaskasutamist, et võimalikult vähe jäätmeid jõuaks ladestamisele.* - Ilmselt on mõeldud ikka jäätmete tekke vältimist.

11) lk 39: *Üleriigilises planeeringus käsitlemist vajavad ülesanded: 12) Rahvusvaheliste liikumiskoridoride ja suurte taristuobjektide (nt Suure väina püsiühendus, Tallinn-Helsingi tunnel) vajaduse 31 ning nendest lähtuvate ruumilise arengu põhimõtete määratlemine. (31 taristuobjektide asukohad määratakse eraldiseisva riigi eriplaneeringuga.)* - EKO jääb oma varasemalt korduvalt väljendatud seisukoha juurde, et silla rajamine mandri ja Muhu saare vahele ei saa olla aktsepteeritav lahendus ei linnustiku ega mereimetajate kaitse seisukohast. Vastavad seisukohavõtud on leitavad [EKO kodulehel](#), kiri Rahandusministeeriumile Suure väina püsiühenduse eriplaneeringu algatamise ajast 2020. a. [siin](#) ja kiri Vabariigi Valitsusele [siin](#).

12) Ptk 3.2.6.2 *Väärtuslikud põllumajandusmaad - Teeme ettepaneku lisaks väärtuslikele põllumajandusmaadele või nende raames seada eraldi tingimused turvasmuldadel asuvate põllumajandusmaade majandamiseks, samuti käsitleda kõrge loodusväärtusega põllumajandusmaid* (definitsioon [Põllumajandusuuringute Keskuse 2021 analüüsis](#), paiknemine lk 13). Kliimamuutuse kontekstis on oluline vältida turvasmuldade harimisega kaasnevat muldade (edasist) hävingut ja süsinikuheidet - vajalik on võimalikult kõrge veetaseme hoidmine, sellised alad sobivad eelkõige püsirohumaadeks ja märgalaviljeluseks, kuivendussüsteemid peavad võimaldama ka vee maastikus hoidmist, näiteks olema kahepoolsed. Kõrge loodusväärtusega põllumajandusmaad on olulised elurikkuse säilitajad ja suurendajad, sh Euroopa tasandil.

13) Ptk 3.2.6.3 *Rohevõrgustik ... Trendid, millega üleriigilise planeeringu koostamisel arvestada: kliima- ja elurikkuse eesmärkide täitmine seab kõrgendatud ootused rohevõrgustiku toimivusele.* - Toome siin kontekstis veelkord ära viite IPCC raportile ja soovitudele ning **teeme ettepaneku lisada sama viide ka LS-sse.**

14) lk 40 *Üleriigilises planeeringus käsitlemist vajavad ülesanded: 1) Rohevõrgustiku struktuurielementide tähtsuse järgi klassifitseerimise põhimõtete kokkuleppimine 35 (35 algne rv meetodika).* - Oluline on, et tähtsuse järgi klassifitseerimine ei jätaks varju elurikkuse hoidmise olulisust sisuliselt igal pool, mille oleme välja toonud kirja alguses ning lähtuks eelkõige rohevõrgustiku elementide ökoloogilisest funktsionaalsusest. Kõigil aladel

tuleb mõelda, kuidas seal elurikkust hoida ja/või taastada, kaasa arvatud asustus- ja tööstusaladel, põllumajandusmaastikus, majandusmetsas. Metsamaadel on kriitilise tähtsusega raiete ruumiline planeerimine ning lageraietest erinevate raievõtete rakendamine, et oleks tagatud metsade ökoloogiliselt funktsionaalne sidusus; rohevõrgustikus on kohane kehtestada linnurahu, pesitsusfenoloogiaga arvestades kompromisslahendusena majandusmetsades perioodiks 15.04-15.07, kaitstavatel aladel 15.03.-31.08. **Teeme ettepaneku arvestada nende vajadustega planeeringulahenduse väljatöötamisel.**

15) lk 40: 2) *Riikliku tähtsusega rohevõrgustiku struktuurielementide eesmärkide, kasutuspõhimõtete ning tugialade ja koridoride põhimõttelise paiknemise määratlemine.* - Pakume sisendit: EKO on kaardistanud EL elurikkuse strateegia 30% eesmärgi täitmise raames kaitset vajavad täiendavad alad, sh märgalad, metsad, niidud, aga ka merealad (rahvusvahelised linnukaitsealad, nn IBA alad), alade valiku põhimõtted on leitavad [siit](#) (maismaa) ja [siit](#) (merealad). Kaardimaterjali osas saame vajadusel eraldi suhelda. Täiendavalt on vajalik siseveestiku käsitlemine, et tagada veekogude lateraalne sidusus ja koostoime ümbritsevate kooslustega (näit vooluveekogude korral lammimetsaga), mis omakorda taastab potentsiaalselt veekogudele omaste looduslike protsesside toimimise, vt ka järgnev p16.

Teeme ettepaneku hõlmata rohevõrgustikku nii metsamaad kui põllumajandusmaad. Funktsionaalselt sobivad rohevõrgustiku osaks nt [kõrge loodusväärtusega põllumajandusmaad](#), samuti põllumaad, millel on rakendatud [heapold.ee](#) antavaid soovitusi. Põllumajandusmaastike liigendatus ning maastikuelementide (põllusaared, hekid, puistu ja põõsastega ääristatud kraavid, niitmata servad jmt) säilitamine ja taastamine on väga olulised elurikkuse seisukohast: see toetab nii putukaid, sh tolmeldajaid, põllulinde kui väiksemaid loomi, kaudselt läbi maastiku suurema puhverdusvõime ka vee-elustikku ja kahepaikseid.

16) Ptk 3.2.6.4 *Sinivõrgustik; Trendid, millega üleriigilise planeeringu koostamisel arvestada: intensiivistuv vee- ja kaldaalade kasutus ja paljude veekogude halb ökoloogiline seisund ohustavad sinivõrgustiku toimimist.* - On oluline aru saada, et veekogude halb ökoloogiline seisund ei ole seotud üksnes vee- ja kalda-alade kasutusega. Siin on selge roll näiteks põllumajandusel (väljaleostuvad toitained), kuivendamisel (sh olemasolevate süsteemide rekonstrueerimine; toitainete äraanne ja setted) ning lageraietel kombinatsioonis kuivendamisega (täiendav settekoormus peale raiet). **Teeme ettepaneku sõnastust korrigeerida selliselt, et see hõlmaks mitte üksnes vee- ja kaldaalaid, vaid ka muid veekogude seisundisse panustavaid maa-alasid. Ühtlasi teeme ettepaneku arvestada eeltooduga ka sinivõrgustiku üldiste planeerimispõhimõtete seadmisel.** Ruumilise ülevaate annab juba eespool viidatud kõrge loodusväärtustega põllumajandusmaade kaart - neil aladel, kus loodusväärtus jääb alla 21 hindepunkti, on eeldus suuremaks toitainekandeks; samuti Maa-ameti nitraaditundlike alade kaart, kus põllumajandus on keskmisest intensiivsem.

17) Ptk 3.2.7 *Maapõu ja maavarad* - **Teeme ettepaneku käsitleda ka maavarade kaevandamise alternatiive, nt erinevate materjalide ringkasutust ja selle potentsiaali.** Praeguse käsitluse põhjal jääb mulje, et ÜRPs leiavad käsitlust ehitusmaavarad ja fosforiit (tulevikumaavarad), kuid põlevkivi ja turvas mitte. **Teeme ettepaneku hõlmata maavarade käsitluse ka põlevkivi ja turvas, kuivõrd ka nede maavarade kaevandamise tulevik vajab kavandamist, sh ruumilist määratlemist.**

18) lk 42 4) *Kaevandusalade mitmekesise kasutuse ja kaevandamistegevuse lõppemise järgse kasutuse suuniste ja põhimõtete andmine ...* - **Teeme ettepaneku seada üleriigilises planeeringus selge ajaline piirang reaalse kaevandustegevuse lõppemise ja korrastustegevuste teostamise ajavahe fikseerimiseks ning anda suunised taastamiseks, lähtuvalt taastamisökoloogilistest eesmärkidest.** Hetkel on üldjuhul praktika selline, et ala korrastamine ei alga mitte kaevandustegevuse lõppemisel, vaid kaevandusloa kehtivuse lõpus. Kaevanduslube väljastatakse 30-aastase kehtivusajaga, samavõrra on kehtivust võimalik ka pikendada. Samuti hõlmab kaevandusluba kogu eraldist, mitte üksnes seda osa, kus parajasti kaevandamine toimub. Nii puudutab ka nt loa pikendamine kogu eraldise maa-ala. Praeguses praktikas jäävad kaevandatud alad sageli aastakümneteks seisma, enne kui jõutakse korrastamiseni. Kiire korrastamine on eriti oluline turba kaevandamisel, kus pooleldi kaevandatud aladelt, mis avatuna seisavad, eraldub turba lagunemise käigus pidevalt arvestatavas koguses süsinikku. Alati ei pruugi see olla võimalik, kuid üheks heaks näiteks selle kohta on Lavassaare ümbruses kavandatavad tööd projekti WaterLANDS raames¹. Sageli puudub kaevandajal plaan kogu varu ammendada, nende huvi piirdub eelkõige ülemistes kihtides leiduva aiandusturbaga ning alumiste kihtide turvas, mis on kehvemate omadustega kasvusubstraadi tootmiseks, jäetaksegi kaevandamata. Oluline on, et kaevandatud alade korrastamine annaks panuse spetsiifilise elupaiganõudlusega liikide ellujäämisse, kus see on võimalik ja eeldused olemas, selle asemel, et ala nõ suvaliselt metsastada vmt. Selleks tuleks kaevandatud alade korrastamiseks ülikoolide kaasabil seada üleriigilised eesmärgid.

19) lk 50 *Võib eeldada, et planeeringulahenduse keskkonnamõju nendes teemades, mis on seatud ka planeeringu eesmärkideks on positiivne (nt kui planeeringu eesmärgiks on tegeleda kliimakriisi lahendamise, siis on sellele positiivne keskkonnamõju kliimale).* - Leiame, et selline käsitlus on liialt lihtsustatud, teema käsitlemine iseenesest ei taga kindlasti positiivset keskkonnamõju. Valdlikud eesmärgid võivad olla mh konkureerivad, ja vastandlikud ning mõjudki seetõttu mitmesuunalised. Mõju olemus tuleb välja selgitada ikkagi hindamise käigus. **Teeme ettepaneku ülal viidatud käsitlus LS-st välja jätta ja hinnata mõjusid konkreetsest lahendusest lähtuvalt ning võrdluses laiemate eesmärkidega.** Näitena saab siin tuua praeguse praktika rohevõrgustiku planeerimisel - see, et see on planeeringutes ülesandena sees, ei ole taganud kvaliteetset tulemust ehk Eesti maastike head ökoloogilist sidusust. Puudustele rohevõrgustiku planeerimisel viitab ka KAURi tehtud analüüs, millele ÜRP LS dokumendis on viidatud.

20) Ptk 4.4 *Täiendavad uuringud ja analüüsid* - Avaldame nõrdimust, et ei väärtuslike maastike uuring ega rohevõrgustiku uuring ei käsitle selgesõnaliselt Eesti maastike ökoloogilist toimivust ja sidusust kui väga prioriteetseid funktsioone inimese elukeskkonna tagamisel, sh kliimamuutuse kontekstis. **Teeme ettepaneku liita kas väärtuslikke maastikke või rohevõrgustikku käsitlevasse uuringusse vastav käsitlus ning anda nt KAURi koordineeritud ELME projekti tulemuste põhjal suunised rohevõrgustiku ja/või väärtuslike maastike planeerimiseks ÜRP-s, lähtuvalt ökosüsteemide seisundist ja ökosüsteemiteenuste pakkumise võimest, ning vastavate alade kasutustingimuste seadmiseks, eesmärgiga viia ökosüsteemid valdavalt heasse seisundisse.**

¹ vt <https://elfond.ee/waterlands/algatusest/taastamisalad> Lavassaare turbaalade taastamiskava avalikustamine toimub november-detsember 2023

Samuti on puudu ning vajalik ülevaade fragmenteerivatest tegevustest rohevõrgustikus, sh juba toimunud ja lubade/taotluste või planeeringute alusel kavandatud. Näiteks raied, kaevandamine ja taastuvenergeetika alad rohevõrgustikus - need kattuvad vajaksid ülevaatamist ja hindamist, kuivõrd rohevõrgustik tegelikkuses toimiv on, arvestades sellist fragmenteeritust.

21) Lk 63 *Täiendava maahõive vältimine, st loodusliku maa kasutamise vältimise printsiip eeldab tõenäoliselt üksikasjalikke regulatsioone ja meetmeid, mh nt asendusrohestamiseks, looduslikuna hoidmise kohustuste seadmiseks ja selle kompenseerimiseks jms.* - Märgime ära, et asendusrohestamist saab käsitleda üksnes viimase väljapääsuna, enne selleni jõudmist peavad olema läbi kaalutud kõik võimalused täiendava maahõive vältimiseks. Toimivad ökosüsteemid ei ole asendatavad, mitmekesiste süsteemide täielik välja kujunemine võtab aega sadu aastaid. Looduslike alade hõivamise kompenseerimisena saab kõne alla tulla eelkõige samaväärsete ökosüsteemide taastamine teises piirkonnas, väärtuslike poollooduslike alade hooldamise kohustus sama suurel maa-alal, 10-20 aasta perspektiivis looduslike protsesside käigus taastuvate metsade raieist väljajätmine vmt.

22) **Teeme ettepaneku hinnata mõjude hindamise raames ka Eestis nii maale kui merele kavandatud ja juba rajatud taastuvenergeetika alade kumulatiivset mõju, sh looduslike alade kogukadu või ümber kujundamist.** Oleme seisus, kus taastuvenergia arendamine on riiklik prioriteet ja seda kahtlemata õigustatult. Samas puudub ülevaade sellest, millise hinnaga see meile kätte tuleb ning üldised suunised, mille arvestamisel keskkonnamõju väiksem saaks olla; energiamajanduse arengukavas puudub ruumiline vaade.

Loodame, et eelpool toodud ettepanekute toel saab üleriigilise planeeringu lähtedokument veelgi laiapõhjalisem ja elanikkonna kõiki põhivajadusi, sh täisväärtusliku elukeskkonna tagamise vajadust arvestav. Looduskeskkonda ei ole ju vaja kaitsta mitte üksnes looduse pärast, vaid eelkõige inimese enda jaoks - et selle poolt pakutavad eluks vajalikud teenused oleksid meile jätkuvalt tagatud. Jääme ootama ka tagasisidet oma ettepanekutele.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Maia-Liisa Anton, Eesti Keskkonnaühenduste Koja koordinaator